

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان

دانشکده: ادیان و تمدن ها

گروه: پژوهش هنر

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر گرایش پژوهش هنر

مطالعه ی صحنه های شکار از فرهنگ ایران باستان تا دوره ی صفوی در نگاره های ایرانی

استاد راهنما:

دکتر مرضیه پیراوی ونک

استاد مشاور:

دکتر جلیل جوکار

پژوهشگر:

وحید ترکزاد

اردیبهشت ماه ۱۳۹۱

اظهارنامه دانشجوی:

موضوع پایان نامه: مطالعه ی صحنه های شکار از فرهنگ ایران باستان تا دوره ی صفوی در نگاره های ایرانی

استاد راهنما: خانم دکتر مرضیه پیراوی

اینجانب وحید ترکزاد دانشجوی دوره ی کارشناسی ارشد رشته هنر گرایش پژوهش هنر دانشکده ادیان و تمدن ها دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۸۱۱۵۰۳۲۰۲ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است. نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده ادیان و تمدن ها
گروه هنر

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر گرایش پژوهش هنر آقای وحید ترکزاد با عنوان:
مطالعه ی صحنه های شکار از فرهنگ ایران باستان تا دوره ی صفوی در نگاره های ایرانی

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه ی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه به تصویب نهایی رسید

- ۱- استاد راهنمای اول پایان نامه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۲- استاد راهنمای دوم پایان نامه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۳- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۴- استاد مشاور دوم پایان نامه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۵- استاد داور داخل گروه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۶- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا

مهر و امضای مدیر گروه

تقدیم به:

پدر و مادر عزیزم به پاس تشویق هایی که همیشه
در راه کسب علم و هنر می نمودند و تقدیم به
همسر مهربانم که همیشه یار و یاورم بوده و به
فرزندانم یگانه و علی که همیشه سختی ها را
تحمل نمودند.

چکیده

شکار یکی از مؤثرترین فعالیت های بشری بوده که به طور جدایی ناپذیری در زندگی انسان دوره ی باستان نقش حیاتی ایفا می کند و به عناوین مختلف در آثار هنری گوناگون ایران به تصویر درآمده است. این مهم، در طول تاریخ دچار متغیرهای معنایی و مفهومی شده که برای فرهنگ و هنر و ادبیات ایران اثرات مثبت و پربار داشته است.

پرسش اول درباب نقش و اهمیت شکار در زندگی انسان از آغازاست، موضوعی که همواره یکی از اصلی ترین موضوعات آثار هنری سرزمین ایران را تشکیل داده و حتی بر فرهنگ و هنر این مرز و بوم نیز تأثیر ژرف گذاشته است.

این رساله سعی دارد ضمن مطالعه و بررسی سرآغاز شکار از منظر باستان شناسان و انسان شناسان، در درجه ی اول به معرفی نخستین گونه های انسان ساکن در ایران و فرهنگ و آثارشان پردازد و در درجه ی دوم به وجود آثار بس کهن در بعضی از مناطق ایران پرداخته و به اهمیت و ارزش آن ها را که با آثار پارینه سنگی اروپا برابری می کند، گوشزد کند. در وهله ی بعد ادامه ی این روند، سیر تکاملی و تأثیر آن را بر سایر آثار دیگر دوره ها تا دوره ی صفوی به رشته ی تحریر درآورد.

این تحقیق بر اساس جدیدترین و معتبرترین داده های باستان شناسانه، انسان شناسانه، تاریخ، جغرافیا و... از طریق مطالعات کتابخانه ای و اینترنتی تنظیم گردیده است. بسیاری از قدرت نمایی ها و هنر نمایی ها در عرصه ی جنگ و سیاست و کشورداری، فرهنگ و هنر و ادبیات، تعلیم و تربیت و یا حماسه های اسطوره ای و نگاره هایی که شاهکارهای بی بدیل بوده و گنجینه ی گران بهایی برای کشور ما محسوب می شود، از شکار و شکارورزی استخراج شده است.

کلید واژه:

شکار، شکارگاه، شکارگر، حیوان، نگاره، فرهنگ، هنر، باستان شناسی، انسان شناسی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول: کلیات تحقیق	
فصل دوم: نگاهی به سرآغاز شکارگران	
۱۳-۱-۲	نخستین نمونه های انسان شکارگر.....
۱۴-۲-۲	نئاندرتال ها اولین انسان شکارگر از نوع انسان امروزی.....
۱۹-۳-۲	نگاهی به انسان شناسی و فرهنگ نخستین انسان های شکارچی.....
۲۳-۴-۲	رد پای فرهنگ نئاندرتال ها در ایران.....
۲۶-۵-۲	دوره ی پارینه سنگی.....
۲۸-۶-۲	سرآغاز شکارچیان در ایران دوران پارینه سنگی جدید، دوره ی زیرین.....
۲۹-۷-۲	دوران پارینه سنگی جدید، دوره ی میانی.....
۳۰-۸-۲	دوران پارینه سنگی جدید، دوره ی زبرین.....
۳۲-۹-۲	شکار در ایران دوره ی نوسنگی.....
۳۴-۱-۹-۲	فرضیه ی مربوط به تولید غذا.....
۳۵-۱۰-۲	نگاهی به سنگ نگاره های تازه مکشوفه در ایران.....
۴۷-۱۱-۲	نظری بر نقوش دیواری غارهای لرستان.....
فصل سوم: فرهنگ و هنر شکار در دوران تاریخی ایران	
۵۳-۱-۳	ایلام.....
۶۳-۲-۳	لرستان و تمدن کاسیان.....
۷۶-۳-۳	سیلک (گورستان «ب».....
۸۳-۴-۳	مارلیک- املش.....
۹۱-۵-۳	زیویه-حسن لو.....
۹۶-۶-۳	ماد.....

۱۰۱	هخامنشیان.....	۷-۳-
۱۱۰	مشخصه ی نقوش بعضی از مُهرهای دوره ی هخامنشی.....	۳-۷-۱-
۱۱۹	اشکانی.....	۳-۸-
۱۲۷	ساسانی.....	۳-۹-

فصل چهارم: فرهنگ و هنر دوره ی اسلامی تا صفویه

۱۵۵	قرون اولیه ی اسلامی.....	۴-۱-
۱۶۱	سلجوقیان.....	۴-۲-
۱۷۵	از هجوم مغولان تا دوره ی صفویان.....	۴-۳-
۱۹۱	صفویان.....	۴-۴-
۲۲۰	نتیجه گیری.....	
۲۲۲	منابع و مآخذ.....	
۲۲۷	منابع تصویری.....	

فهرست شکل ها

عنوان شکل	صفحه
شکل ۱-۲: تصویر شبیه سازی شده ی انسان نئاندرتال.....	۱۶
شکل ۲-۲: تصویر بازسازی شده ای از مراسم دفن انسان نئاندرتال در غار شنیدار عراق.....	۱۶
شکل ۳-۲: فلوت استخوانی وشکل بازسازی شده ی آن.....	۱۹
شکل ۴-۲: تبر سنگی که مزین به نقش صدف.....	۲۲
شکل ۵-۲: ابزارهای سنگی ازغارمردودر،انواع خراشنده وتیغه های دوران موسترتین درایران.....	۳۱
شکل ۶-۲: ابزارهای سنگی موسترتین ازغارمرتاریک.....	۳۱
شکل ۱۳-۲: طرح خطی، نقش کند صخره ای(سواران شکارگرو بزها) گلپایگان.....	۴۲
شکل ۱۴-۲: طرح خطی، نقش کند صخره ای(بز، گوزن، سگ) گلپایگان.....	۴۲
شکل ۲۱-۲: شکار گورخر، طراحی شده از سنگ نگاره ایرانی.....	۴۵
شکل ۲۲-۲: شکار شیر با چماق طرحی از سنگ نگاره ایران.....	۴۵
شکل ۲۳-۲: شکار با کمند طرحی از سنگ نگاره ایران.....	۴۶
شکل ۲۵-۲: شکار با چنگک(نیزه ی دوشاخ)، طرحی ازسنگ نگاره ای در گراسلک.....	۴۶
شکل ۲۸-۲: طرح خطی، نقاشی صحنه ی شکار غار لرستان، کوهدشت.....	۴۹
شکل ۲۹-۲: طرح خطی، نقاشی صحنه ی شکار غار لرستان پناهگاه هومیان.....	۴۹
شکل ۳۰-۲: طرح خطی، نقاشی صحنه ی شکار غار لرستان پناهگاه هومیان.....	۵۰
شکل ۱-۳: جام برنزی «کیدین هوتران» از ارجان بهبهان.....	۵۵
شکل ۲-۳: نقش شیر روی سنجاق سر، لرستان.....	۵۶
شکل ۳-۳: شکار با تیروکمان، طرح خطی از مهر عیلامی.....	۵۸
شکل ۴-۳: شکار گراز با سگ تازی، طرح خطی از مهر عیلامی.....	۵۸
شکل ۵-۳: صحنه شکار بر مهر اصلی از گل خام.....	۵۹
شکل ۶-۳: طرح خطی قسمت پائین مهر فوق.....	۵۹
شکل ۷-۳: مهر استوانه ای با موضوع شکار، چغامیش.....	۶۰
شکل ۸-۳: شکار با تیروکمان، مهر استوانه ای شوش.....	۶۰
شکل ۹-۳: شکارچی در پی شکار بز کوهی، مهر استوانه ای.....	۶۰
شکل ۱۰-۳: مهر مکشوفه ی دیگر که صحنه ی شکار را نشان می دهد.....	۶۱
شکل ۱۱-۳: چهار نمونه طرح خطی مهرهابا نقش شکار.....	۶۱
شکل ۱۲-۳: مهر استوانه به شکل درپوش کوزه.....	۶۲

- شکل ۳-۱۳: طرح کامل خطی مهر استوانه ای عیلامی..... ۶۳
- شکل ۳-۱۹: پیشانی بند نقره ای با صحنه ی شکار..... ۶۹
- شکل ۳-۲۰: کماندار در لگام مفرغی اسب..... ۷۰
- شکل ۳-۲۱: لگام یا زیرسری با نقش اسب..... ۷۰
- شکل ۳-۲۲: دو نمونه دیگر لگام های مفرغی لرستان..... ۷۱
- شکل ۳-۲۶: طرح شیرها و گاوها روی پلاک مفرغی..... ۷۴
- شکل ۳-۲۷: شکل دو نیمه یک نوار کمر بند مفرغی با نقش شکارگاه..... ۷۴
- شکل ۳-۲۸: نقش شکار بر پشت و روی ساغرهای برنزی..... ۷۵
- شکل ۳-۲۹: نقوش انواع حیوانات بر روی سفال..... ۷۸
- شکل ۳-۳۰: صحنه های شکار بر تکه های سفال..... ۷۹
- شکل ۳-۳۱: انقوش انسان شکارگر بر تکه های سفال..... ۷۹
- شکل ۳-۳۲: نقش شیر و حیوانات دیگر..... ۸۰
- شکل ۳-۳۳: نقش شکارچی در یک طرف ظرف..... ۸۱
- شکل ۳-۳۴: نقش شیر غرنده بر طرف دیگر ظرف..... ۸۱
- شکل ۳-۳۵: نمای بزرگ شده ی شکارچی..... ۸۲
- شکل ۳-۳۶: ب: جام معروف به افسانه ی زندگی و نقش بازسازی شده ی آن..... ۸۵
- شکل ۳-۳۷: جام و نقش بازسازی شده ی سردار شکارچی، مارلیک..... ۸۶
- شکل ۳-۳۸: جام الکتروم با نقش شیری که بز شکار شده را حمل می کند، مارلیک..... ۸۷
- شکل ۳-۳۹: صحنه ی شکار بر قطعه های شکسته شده ی جام بزرگ مفرغی، مارلیک..... ۸۸
- شکل ۳-۴۰: نقش شکار دو بز کوهی بر قطعه ای از ظرف مفرغی شکسته، مارلیک..... ۸۹
- شکل ۳-۴۱: مهر استوانه ای با نقش صحنه ی شکار، مارلیک..... ۸۹
- شکل ۳-۴۲: صحنه ی شکار بر جام نقره، املش..... ۹۰
- شکل ۳-۴۳: طرح خطی نقوش شکار بر جام نقره، املش..... ۹۰
- شکل ۴-۴۴: جام زرین با نقش چهارپایان بالدار دویز کوهی را با دست نگه داشته اند، املش..... ۹۱
- شکل ۴-۴۵: جام طلائی حسن لو با نقش شکارگر..... ۹۲
- شکل ۳-۴۶: ساغر الکتروم و طرح خطی آن با نقش جنگ و شکار، حسن لو..... ۹۳
- شکل ۳-۴۷: طرح خطی مهر استوانه ای با نقش شکار، حسن لو..... ۹۴
- شکل ۳-۴۸: دو قسمت از یک پلاک عاجی با موضوع صحنه ی های شکار، حسن لو..... ۹۴
- شکل ۳-۴۹: صفحه ای از عاج با نقش شکار پرنده، زیویه..... ۹۵
- شکل ۳-۵۰: پلاک عاجی با طرح خطی آن که دو صحنه ار نبرد با شیر را نشان می دهد، زیویه..... ۹۵
- شکل ۳-۵۱: شکار شیر توسط صاب منصبان بر لوحه های عاج، زیویه..... ۹۶
- شکل ۳-۵۲: قسمتی از غلاف با نقش شکار شیر با تیر و کمان، ماد..... ۹۸
- شکل ۳-۵۳: اثر مهر استوانه ای با طرح شکار توسط سواره مادی..... ۹۸
- شکل ۳-۵۴: لوحه ی سیمین با نقش سه سوار در حال شکار، ماد..... ۹۹

- شکل ۳-۵۵: شکار گراز توسط مرد مادی در نیزار بر روی مهر..... ۱۰۰
- شکل ۳-۵۶: حمله گراز و دفع آن بوسیله ی نیزه سوار مادی..... ۱۰۰
- شکل ۳-۵۷: نقش مهر استوانه ای شکارچی مادی در حال شکار گراز با نیزه..... ۱۰۰
- شکل ۳-۵۸: نبرد شهریار با گاو، کاخ صدستون، هخامنشی..... ۱۰۶
- شکل ۳-۵۹: نبرد شهریار با شیر، کاخ صدستون، هخامنشی..... ۱۰۶
- شکل ۳-۶۰: نبرد شهریار با موجود افسانه ای، کاخ صدستون..... ۱۰۷
- شکل ۳-۶۱: نبرد شهریار با موجود افسانه ای، کاخ صدستون..... ۱۰۷
- شکل ۳-۶۲: پلاک زرین سلطنتی با نقش نبرد با شیر، هخامنشی..... ۱۰۸
- شکل ۳-۶۴: بشقاب فلزی با طرح حمله ی شیر به گاو، هخامنشی..... ۱۰۹
- شکل ۴-۶۵: قسمتی از گردنبنده طلائی با نقش صحنه ی شکار از سنگ های فیروزه و عقیق، هخامنشی..... ۱۰۹
- شکل ۳-۶۶: مهر استوانه ای با نقش داریوش در حال شکار دو شیر، هخامنشی..... ۱۱۰
- شکل ۳-۶۷الف: مهر استوانه ای با نقش شکار گراز، هخامنشی..... ۱۱۱
- شکل ۳-۶۷ب: مهر استوانه ای با نقش سه شکارگر در حال شکار گراز، هخامنشی..... ۱۱۱
- شکل ۳-۶۸: مهر با نقش شاه قهرمان، دوره هخامنشی..... ۱۱۲
- شکل ۳-۶۹: حقه ی استوانه ای از جنس عاج با نقش شکار گاه، دوره هخامنشی..... ۱۱۲
- شکل ۳-۷۰: نمونه مهرهایی با نقش شکار گریفین، هخامنشی..... ۱۱۳
- شکل ۳-۷۱: دو نمونه مهر با نقش جنگ و شکار حیوانات، هخامنشی..... ۱۱۴
- شکل ۳-۷۲: مهر با نقش شکار شیر و آهو، هخامنشی..... ۱۱۴
- شکل ۳-۷۳: دو نمونه مهر با نقش شکار حیوانات با کمک سگ، هخامنشی..... ۱۱۴
- شکل ۳-۷۴: مهرها با موضوع شکار، هخامنشی..... ۱۱۵
- شکل ۳-۷۵: نمونه مهرها با موضوع موجودات خیالی در حال شکار، هخامنشی..... ۱۱۵
- شکل ۳-۷۶: نمونه های مختلف دیگر مهرها با موضوع شکار، هخامنشی..... ۱۱۶
- شکل ۳-۷۷: سکه های دریک هخامنشی با نقش کماندار..... ۱۱۷
- شکل ۳-۷۸: طرح خطی غلاف طلائی با نقش شکار حیوانات توسط شیرو پلنگ، هخامنشی..... ۱۱۸
- شکل ۳-۷۹الف: لوحه ی طلا با نقش شکار آهو توسط پرنده ی شکاری هخامنشی..... ۱۱۸
- شکل ۳-۷۹ب: لوحه ی طلا با نقش شیر بالدار که به آهو حمله کرده ، هخامنشی..... ۱۱۸
- شکل ۳-۸۱: دو نمونه طرح خطی نقاشی دیواری دورااروپوس، میترا در حال شکار گراز..... ۱۲۳
- شکل ۳-۸۲: طرح خطی نقش برجسته ی تنگ سروک II (وجه غربی، اشکانی)..... ۱۲۴
- شکل ۳-۸۳: لوح نقش برجسته ی با موضوع شکار شیر، هنر پارتی..... ۱۲۵
- شکل ۳-۸۴: لوح مکشوفه از چاووش کوی با مجالس شکار و مهمانی..... ۱۲۶
- شکل ۳-۸۵: مهر با نقش شکار گراز، اشکانی..... ۱۲۶
- شکل ۳-۸۶: طرح خطی گل کمر مطلا با نقش شکار، اشکانی..... ۱۲۶
- شکل ۴-۸۷الف: شاه در حال شکار گراز در نخجیر گاه، طاق بستان..... ۱۳۰
- شکل ۳-۸۷ب: قسمتی از نخجیر گاه شاهانه، طاق بستان..... ۱۳۰

- شکل ۳-۸۷: جمع آوری و حمل گرازهای شکار شده توسط فیل ها..... ۱۳۱
- شکل ۳-۸۸: صحنه ی شکار گوزن توسط خسرو دوم، طاق بستان..... ۱۳۲
- شکل ۳-۸۹: نمای نزدیک شکار گوزن توسط خسرو دوم، طاق بستان..... ۱۳۳
- شکل ۳-۹۰: نمای نزدیک صحنه ی شکار گوزن، طاق بستان..... ۱۳۴
- شکل ۳-۹۱: نقش فیل ها در صحنه ی شکار گراز، طاق بستان..... ۱۳۵
- شکل ۳-۹۲: نمای نزدیک فیل ها در نخجیر گاه، طاق بستان..... ۱۳۴
- شکل ۳-۹۳: نقش دفاع بهرام از خانواده اش در برابر حمله دو شیر، سرمشهد فارس..... ۱۳۵
- شکل ۳-۹۴: بشقاب نقره با نقش خسرو دوم (۵۹۰-۶۲۸ م) در حال شکار..... ۱۳۷
- شکل ۳-۹۵: بشقاب نقره با نقش شاپور دوم در شکار قوچ کوهی..... ۱۳۸
- شکل ۳-۹۶: بشقاب نقره با نقش شاپور دوم در شکار شیر..... ۱۳۸
- شکل ۳-۹۷: بشقاب نقره با نقش بهرام اول بهنگام ولیعهدی در شکار گراز..... ۱۳۹
- شکل ۳-۹۸: بشقاب نقره با نقش شاه در حال شکار شیر..... ۱۴۰
- شکل ۳-۹۹: بشقاب نقره با نقش شاپور دوم در شکار گرازها..... ۱۴۰
- شکل ۳-۱۰۰: بشقاب نقره با نقش خسرو اول در شکار قوچ های کوهی..... ۱۴۰
- شکل ۳-۱۰۱: بشقاب با نقش فیروز اول در شکار قوچ..... ۱۴۱
- شکل ۳-۱۰۲: بشقاب نقره با نقش بهرام گور در حال شکار، بعد از دوره ساسانی..... ۱۴۱
- شکل ۳-۱۰۳: بشقاب نقره با نقش شاپور دوم در حال شکار گوزن..... ۱۴۲
- شکل ۳-۱۰۴: بشقاب با نقش بهرام گور در حال شکار شیر، ساسانی..... ۱۴۲
- شکل ۳-۱۰۵: بشقاب با نقش بهرام گورو آزاده، بعد از دوره ساسانی..... ۱۴۳
- شکل ۳-۱۰۶: نقش مهر با موضوع بهرام و آزاده، ساسانی..... ۱۴۴
- شکل ۳-۱۰۷: نقش مهر با موضوع شکار شیر، ساسانی..... ۱۴۴
- شکل ۳-۱۰۸: نقش شکار اژدهای شش سر، ساسانی..... ۱۴۵
- شکل ۳-۱۰۹: نقش مهر با موضوع صحنه شکار، ساسانی..... ۱۴۵
- شکل ۳-۱۱۰: نقش مهر با موضوع صحنه شکار، ساسانی..... ۱۴۶
- شکل ۳-۱۱۱: نقش مهر جدال شاه با شیران، ساسانی..... ۱۴۶
- شکل ۳-۱۱۲: نقش مهر با موضوع صحنه ی جدال شیر با گاو، ساسانی..... ۱۴۶
- شکل ۳-۱۱۳: لوحه ی گچ بری با موضوع صحنه ی جدال شیر با گاو، ساسانی..... ۱۴۷
- شکل ۳-۱۱۴: لوحه ی گچ بری با موضوع شکار گراز..... ۱۴۷
- شکل ۳-۱۱۵: نقش گچ بری چهار ترخان با صحنه ی شکار پیروز شاه، ساسانی..... ۱۴۸
- شکل ۳-۱۱۶: نقاشی های دیواری دورا-اروپوس با صحنه ی شکار..... ۱۴۹
- شکل ۳-۱۱۷: بافته ی ابریشمی به سبک ساسانی با طرح شکار شیر..... ۱۵۱
- شکل ۳-۱۱۸: بافته ی ابریشمی با طرح سواران کماندار..... ۱۵۱
- شکل ۴-۱: نقاشی دیواری کاخ حیر با موضوع شکار، امویان، سوریه..... ۱۵۹
- شکل ۴-۲: بافته ی ابریشمی با نقش سواران شکارچی در دو سوی درخت، آل بویه..... ۱۶۰

- شکل ۳-۴: مدال طلا با نقش بهرام و پرندگان شکاری، آل بویه..... ۱۶۰
- شکل ۴-۴: نقاشی مکتب سلجوقی، برگی از بیدپای با نقش شتر بیچاره..... ۱۶۲
- شکل ۵-۴: نقاشی مکتب سلجوقی، برگی از بیدپای (کلیده و دمنه) با موضوع افسانه ی شیر فریب خورده..... ۱۶۲
- شکل ۶-۴: نقاشی مکتب سلجوقی که قسمت بالا نقش شکار را نشان می دهد..... ۱۶۳
- شکل ۷-۴: بشقاب لعابدار چند رنگ حکاکی شده..... ۱۶۳
- شکل ۸-۴: نقش یک طرف بشقاب سفالی مینایی، کاشان..... ۱۶۴
- شکل ۹-۴: نقش طرف دیگر بشقاب سفالی مینایی با مضمون شکار، کاشان..... ۱۶۴
- شکل ۱۰-۴: کاسه با نقش شکار گرگ، قرن ۷ هجری، کاشان یا ساوه..... ۱۶۵
- شکل ۱۱-۴: کاسه، نقش رنگارنگ، قرن ۷ هجری، ساوه (؟)،..... ۱۶۵
- شکل ۱۲-۴: کاسه ی منقش رنگین مینایی، ری..... ۱۶۶
- شکل ۱۳-۴: کاسه نقاشی شده روی لعاب نقش بهرام گورو آزاده..... ۱۶۷
- شکل ۱۴-۴: بشقاب سفالینه لعابدار با نقش بهرام و آزاده..... ۱۶۷
- شکل ۱۵-۴: کاشی طلاکاری و نقاشی شده روی لعاب نقش بهرام و آزاده..... ۱۶۸
- شکل ۱۶-۴: کاشی طلاکاری و نقاشی شده روی لعاب با نقش دو سوار در شکار آهو..... ۱۶۸
- شکل ۱۷-۴: قاب آینه با نقش سوار با پرنده ی شکاری..... ۱۶۹
- شکل ۱۸-۴: قاب آینه با نقش نبرد سوار با شیران..... ۱۶۹
- شکل ۱۹-۴: لوحه مفرغی با نقش برجسته ی بهرام و آزاده..... ۱۷۰
- شکل ۲۰-۴: دلوی مفرغی مرصع کاری شده با نقوشی از نوازندگان و شکارچیان..... ۱۷۱
- شکل ۲۱-۴: ابریق برنج، کنده کاری شده و مرصع به نقره و مس با نقش شکار..... ۱۷۲
- شکل ۲۲-۴: جزئیات ابریق شکل ۲۱-۴ با نقوش مختلف شکار و شکارورزی..... ۱۷۲
- شکل ۲۳-۴: لگن برنجی معروف به لگن غسل سن لویی..... ۱۷۳
- شکل ۲۴-۴: قلمدان مرصع به نقره با نقش شکار بهرام و شیر و گاو..... ۱۷۴
- شکل ۲۵-۴: پیکره ی گچبری با طرح حمله ی باز به مرغابی، ری..... ۱۷۴
- شکل ۲۶-۴: نسخه ی خطی فردوسی، شاهنامه با نقاشی رستم رخس را می گیرد، مکتب ایلخانی..... ۱۷۷
- شکل ۲۷-۴: نسخه ای از فردوسی، شاهنامه با نقش رستم که دیو (سفید) او را ...، مکتب ایلخانی..... ۱۷۸
- شکل ۲۸-۴: رزم اسکندر با کرگدن افسانه ای، برگی از فردوسی، شاهنامه، مکتب تبریز (؟)،..... ۱۷۸
- شکل ۲۹-۴: برگی از فردوسی، شاهنامه با نقاشی پیکار پسران فریدون با اژدها، مکتب تبریز (؟)،..... ۱۷۹
- شکل ۳۰-۴: برگی از فردوسی، شاهنامه با نقاشی جنگ اسکندر و یارانش با اژدها، مکتب تبریز (؟)،..... ۱۷۹
- شکل ۳۱-۴: برگی از امیر خسرو (دهلوی)، هشت بهشت با نقاشی شکار بهرام گور، مکتب محلی..... ۱۸۰
- شکل ۳۲-۴: میناتور بیدپای (کلیده و دمنه)، حکایت های سنگ و عکسش در آب برکه و جنگ شیر و گاو..... ۱۸۱
- شکل ۳۳-۴: برگی از قزوینی، عجایب المخلوقات با طرح مبارزه با عفریته، مکتب بغداد (؟)،..... ۱۸۲
- شکل ۳۴-۴: برگی از نسخه ی جنگ فارسی، کشته شدن شیر با مشت خسرو، مکتب شیراز..... ۱۸۳
- شکل ۳۵-۴: نقاشی حکایت صیاد پرندگان، نصرالله ابولمعالی، کلیده و دمنه، مکتب هرات..... ۱۸۴
- شکل ۳۶-۴: نقاشی حکایت حمله ی شیر به خر به حیلت روباه، هنرمند نامعلوم، کلیده و دمنه، مکتب هرات..... ۱۸۴

- شکل ۳۷-۴: الف وب: صحنه ی شکار، نسخه ی شاهنامه بایسنقری، مکتب تیموری..... ۱۸۵
- شکل ۳۸-۴: شاهنامه بایسنقری، خوان اولندیار و کشتن گرگها، مکتب تیموری..... ۱۸۶
- شکل ۳۹-۴: برگی از فردوسی، شاهنامه، درگیری رخس با شیر، منسوب به سلطان محمد، مکتب تبریز..... ۱۸۷
- شکل ۴۰-۴: طراحی خطی با رنگ روشن با موضوع صحنه ی شکار، منسوب به سلطان محمد، مکتب تبریز..... ۱۸۸
- شکل ۴۱-۴: حضرت امیر(ع) در نبرد با اژدها، خاوران نامه، ۸۹۲-۸۸۲ ه.ق، اثر فرهاد شیرازی..... ۱۸۹
- شکل ۴۲-۴: دلّال شیر را از پای در می آورد، خاوران نامه، ۸۹۲-۸۸۲ ه.ق، اثر فرهاد شیرازی..... ۱۸۹
- شکل ۴۳-۴: تشعیر با موضوع شکار حیوانات، روضه الانوار..... ۱۹۰
- شکل ۴۴-۴: برگی از دیوان امیرحسن دهلوی با موضوع شکار..... ۱۹۱
- شکل ۴۵-۴: برگی از شاهنامه طهماسبی با موضوع بهرام گور شیر شکار می کند..... ۱۹۶
- شکل ۴۶-۴: برگی شاهنامه شاه اسماعیل دوم، سیاوش و افراسیاب در شکارگاه..... ۱۹۷
- شکل ۴۷-۴: برگی شاهنامه قاسمی، شکارگاه..... ۱۹۸
- شکل ۴۸-۴: برگی از شاهنامه ی قوام، شکارگاه..... ۱۹۸
- شکل ۴۹-۴: برگی از سلمان و ايسال، تشعیر..... ۱۹۹
- شکل ۵۰-۴: برگی از شاهنامه ی رشید، کشتن فیل سفید توسط رستم در کودکی..... ۲۰۰
- شکل ۵۱-۴: برگی از دیوان امیرعلی شیرنوایی، شکار..... ۲۰۱
- شکل ۵۲-۴: تشعیر برگی از مرقع گلشن..... ۲۰۲
- شکل ۵۳-۴: برگی از مرقع گلش، شکارگاه..... ۲۰۲
- شکل ۵۴-۴: برگی از مرقع گلشن، شکارگاه، هنرمند نامعلوم..... ۲۰۳
- شکل ۵۵-۴: برگی از مرقع، هندوایران، جوان و باز، هنرمند نامعلوم..... ۲۰۴
- شکل ۵۶-۴: برگی از مرقع، هندوایران، شکارچی و شکار، هنرمند نامعلوم..... ۲۰۴
- شکل ۵۷-۴: قالی شکارگاه، بخشی از فرش، تبریز، اثر غیاث الدین..... ۲۰۶
- شکل ۵۸-۴: قالی شکارگاه ابریشمی، غنی شده با گلابتون، کاشان..... ۲۰۸
- شکل ۵۹-۴: مخمل، زمینه از تارهای فلزی، شکار، کاشان..... ۲۰۹
- شکل ۶۰-۴: مخمل، زمینه از تارهای فلزی، نبرد اسکندر با اژدها، کاشان..... ۲۰۹
- شکل ۶۱-۴: مخمل با صحنه ای از شکار، کاشان..... ۲۰۹
- شکل ۶۲-۴: قالی گرفت و گیرهای جانوری، تبریز(؟)،..... ۲۱۱
- شکل ۶۳-۴: قالی با صحنه ای از شکار، کرمان(؟)..... ۲۱۱
- شکل ۶۴-۴: قالی لچک و ترنج جانوری شکارگاه، کرمان(؟)،..... ۲۱۳
- شکل ۶۵-۴: قالی گرفت و گیرهای جانوری، ناقص، تبریز(؟)..... ۲۱۴
- شکل ۶۶-۴: قالی گرفت و گیر جانوری ابریشمی، کاشان..... ۲۱۴
- شکل ۶۷-۴: فرشینه ابریشمی، نخجیرگاه، کرمان(؟)..... ۲۱۵
- شکل ۶۸-۴: الف: ابریشم با بافت مرکب و تارهای فلزی، کاشان..... ۲۱۶
- شکل ۶۸-۴: ب: ابریشم با بافت مرکب و تارهای فلزی، کاشان..... ۲۱۶
- شکل ۶۹-۴: ابریشم با بافت مرکب و تارهای فلزی، کاشان..... ۲۱۷

- شکل ۴-۷۰: جلد کتاب خمیر کاغذ، نقاشی زیر لاک، نقش گرفت و گیر..... ۲۱۸
- شکل ۴-۷۱: جلد کتاب خمیر کاغذ، نقاشی زیر لاک، نقش گرفت و گیر..... ۲۱۸
- شکل ۴-۷۲ الف: سپر گرد فولاد، کنده کاری شده مرصع به طلا..... ۲۱۹
- شکل ۴-۷۲ ب: جزئیات سپر گرد فولاد شکل ۴-۱۹۲ الف..... ۲۱۹

فهرست نقشه ها

صفحه

عنوان نقشه

- نقشه ی ۲-۱۹: محل سنگ نگاره ها در سرشاخه های رودخانه ی آشناخور و کوچ ری..... ۴۴

فهرست عکسها

صفحه	عنوان عکس
عکس ۲-۷: نگاره های انسان های شکارگر با نقوش بز کوهی.....	۳۶
عکس ۲-۸: نگاره های انسان های شکارگر با نقوش بز کوهی بر روی صخره سنگ ها.....	۳۶
عکس ۲-۹: صحنه ی شکار در سنگ نگاره های قمیشلو نجف آباد اصفهان.....	۳۷
عکس ۲-۱۰: تصویر شکارگاه بر روی تخته سنگی واقع در شاه نشین آشناخور.....	۳۷
عکس ۲-۱۱: تصویر شکاربر روی تخته سنگی واقع در بندمزاین.....	۳۸
عکس ۲-۱۲: تصویر شکار بر روی تخته سنگی واقع در صخره ی کتیبه دار.....	۳۸
عکس ۲-۱۵: شکار حیوان عجیب با کمند سه شاخه ی عجیب، محل تنگ غرقاب قیدو.....	۴۲
عکس ۲-۱۶: شباهت های نزدیک به هم گاوهای وحشی یکی در غار آلتامیرا اسپانیا و دیگری منطقه ی تیمره اطراف خمین.....	۴۳
عکس ۲-۱۷: نمونه ای از شباهت های بزهای وحشی یکی در آمریکا(سمت راست) و دیگری در ایران(سمت چپ).....	۴۳
عکس ۲-۱۸: شباهت انسان پرنده در ایران(سمت چپ) با انسان پرنده در آمریکا(سمت راست).....	۴۳
عکس ۲-۲۰: سنگ نگاره با موضوع شکارگاه در تیمره خمین.....	۴۵
عکس ۲-۲۴: صحنه ی شکار با ابزاری ناشناخته، سنگ نگاره ای در شاه نشین آشناخور.....	۴۶
عکس ۲-۲۶: رنگ نگاره غار میرملاس لرستان با موضوع شکار مربوط به اواخر دوره ی پارینه سنگی.....	۴۸
عکس ۲-۲۷: رنگ نگاره غار دوشه واقع در لرستان با موضوع شکار مربوط به اواخر دوره ی پارینه سنگی.....	۴۹
عکس ۲-۳۱: نه شکارگر تیرانداز، غار دوشه لرستان.....	۵۰
عکس ۲-۳۲: نقش یک سوار شکارگر با چهار گوزن، غار دوشه لرستان.....	۵۰
عکس ۳-۱۴: نمونه ای از تندیس های مفرغی.....	۶۴
عکس ۳-۱۵: ظرف سیمین با نقش برجسته ی شکار دو آهو توسط پلنگ ها.....	۶۴
عکس ۳-۱۶: نقش شکارچی با تیروکمان بر روی تیر مفرغی لرستان.....	۶۷
عکس ۳-۱۷: نقش صیاد ماهی بر روی تیر مفرغی لرستان.....	۶۸

- عکس ۳-۱۸: تیردان لرستان با نقش شکار شیر..... ۶۹
- عکس ۳-۲۳: چهار نمونه سر علم مفرغی لرستان با مضمون نبرد گیلگمش با حیوانات درنده..... ۷۲
- عکس ۳-۲۴: سر سنجاق مدور مفرغی لرستان..... ۷۳
- عکس ۳-۲۵: سر سنجاق مفرغی لرستان..... ۷۳
- عکس ۳-۳۶-الف: جام معروف به افسانه ی زندگی..... ۸۵
- عکس ۳-۶۳: نقش برجسته ی شیر گاوشکن، کاخ آپادانا، تخت جمشید..... ۱۰۸
- عکس ۳-۸۰: دو نیمه ی نقاشی دیواری معبد شهر دورا اروس، میترا در حال نخجیر گورخر..... ۱۲۲

پیشگفتار

نبرد بین انسان و حیوانات وحشی (نیرومند)، یکی از موضوعات جذابی است که به دلیل وجود تحرک بالا و در نهایت غالب و مغلوب شدن یکی بر دیگری در این کشمکش ها همواره موجب هیجان برای مخاطبان گردیده است. این تحقیق در راستای هدف اصلی خویش به نکات بسیاری از جنبه های مختلف می پردازد و به عنوان و اشکال گوناگون این موضوع را در آثار هنری و در ادوار مختلف پیگیری می کند.

پس از شرح کلیات تحقیق در فصل اول به نحوه ی شکار توسط انسان از سرآغاز بر روی زمین و به تبع آن شکل گیری فرهنگ های متفاوت در ابزارسازی و معرفی قدیمی ترین نوع انسان و نحوه ی زندگی آن ها با شکار که نمونه ی آن در ایران وجود داشته و تا دوره های کهن ماقبل تاریخ به حیات خود ادامه داده اند به همراه آثار و سنگ نگاره های کهن در ایران در فصل دوم مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم، چگونگی شکار توسط شاهان و درباریان از آغاز تشکیل اولین تمدن و سلسله ی پادشاهی در ایران با آثار به دست آمده در این رابطه مورد ارزیابی قرار گرفته اند و چگونگی روند تکاملی آن در دوران بعدی تا پایان دوره ی ساسانی و تأثیراتی که بر عرصه های دیگر گذاشته است به همراه آثار و نقوش گوناگون هر دوره، توضیح داده شده است. همین روند در دوره ی اسلامی تا پایان دوره ی صفوی در فصل چهارم نیز اتفاق افتاده است با این تفاوت، چگونگی نگرش دین جدید یعنی اسلام بر نحوه ی شکار و تأثیراتی که بر هنر دوره ی اسلامی گذاشته شده است و همچنین چگونگی حفظ هنر ساسانی و ادامه و گسترش آن در دیگر هنرهای دوره ی اسلامی مورد بحث و گفتگو قرار گرفته است.

برای گردآوری کلیه ی داده ها و تصاویر مربوط به این رساله، با وجود موانع و محدودیت ها تلاش همه جانبه ای صورت گرفته است تا از جدیدترین و معتبرترین اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه ای و اینترنتی که تماماً به فارسی برگردانده شده بود استفاده شود و در زمینه ی تهیه ی عکس و تصاویر نیز سعی شده است از با کیفیت ترین و بهترین آنها تهیه گردد. تدوین رساله بر اساس کهن ترین اطلاعات باقی مانده در ارتباط با شکار در ایران و مطابق با تصاویر و بر مبنای فصل ها و اهداف رساله، به ترتیب دوره هایی که در ایران تا دوره ی صفویه اتفاق افتاده و با کمک و راهنمایی های استاد راهنما به سرانجام رسیده است که در اینجا از زحمات و دلسوزی های بی دریغ سرکار خانم دکتر مرضیه پیراوی و آقای دکتر جلیل جوکار که استادانه و با دقت در امر مشاورت رساله مرا یاری دادند و کلیه ی کسانی که مرا در تحقق این رساله مساعدت نمودند قدردانی و سپاسگزاری می نمایم.

وحید ترکزاد

فصل اول

کلیات تحقیق